

Duitschers in aftocht.

werd er om sommige punten gestreden.

Laten wij een episode navertellen, die we vinden in «Levensbeelden» van majoor L. Tasnier :

«3 u. 45. In eenen granaatkuil op 2.000 m. ten Oosten van Poelkapelle. Daar loopt de Paddebeek... Het was vroeger maar een kleine vliet, nu is het een lange reeks granaattrechters. Hier zijn wij slechts 20 meter boven den waterspiegel. Daar voor ons loopt eene donkere lijn... Het zijn de vermaarde hoogten van Passchendale, waarvan het hoogste punt een kleine heuvel is op 600 meter Z.-W. van West-Roozebeke.

In den granaatkuil zaten eenige jongens sedert den vooravond weggestopt onder eene tent, want het regende zonder ophouden.

3 u. 55. — Een jong man met glad wezen komt aan in de eerste morgenschemering; zijne oogen stralen vurig; op de linker mouw zeven frontstrepen, op de rechter twee voor kwetsuren; hij draagt het lint der Leopoldsorte.

«Gij deedt mij roepen, mijn Majoor?»

«Ja, Vandenberghe; met de sekte van luitenant Lebrun en uwe kompagnie, gaat gij nu bij 't 3^e karabiniers voegen... Uwe zending is: heuvel 50 te bemachtigen... Ik wensch u veel voorspoed, tot weerziens...»

Kapitein Vandenberghe staat bekend als de beste onder de moedigen, en zijne kompagnie kent geen wijken: zij werd driemaal op de legerdagorder gebracht voor Diksmuide en Sint-Joris....

Een kort gefluit... en eenige stonden later verdwijnt de moedige officier met zijne manschappen in het duister.

Granaten ontploffen, en de zware mitrailleurs vuren, maar ongestoord gaan ze vooruit... Indien het maar niet altijd zoo regende, en altijd die modder en dat slijk...

Vooruit...

Welk geroep, welk geschreeuw... Zij zijn op de hoogten 35, dan 40... zij hebben de karabiniers bereikt....

Het is dag geworden. Onze artillerie is zeer ver achter.

De Deutsche mitrailleurs zenden moord en dood, maar grenadiers en jagers gaan spijs alles vooruit. Voor de 2^e kompagnie gaan de twee helden, luitenanten Malter en Roothals.

Het zijn twee oorlogsvrijwilligers, de eene student in de rechten, de ander student in de geneeskunde; de eerste studeerde aan de Hoogeschool van Brussel, de andere aan die van Leu-

Aan 15 Zuid. Loopgraaf der Belgen.

ven... Twee breede en verstandige geesten...

Zij gaan vooruit... en de jongens volgen...

Maar de kogels sissen akelig... Vooruit! roept de kapitein... Vooruit! roepen de oversten... Vooruit! roepen de jongens...

Men is aan hoogte 45.

Nog een sprong, en heuvel 50 is in hunne handen... En dan is het de beurt van Oostnieuwkerke-Roeselare, Moorslede-Ledeghem, al de hoogten van Vlaanderen, die gedurende meer dan vier jaren in de vuige handen van den vijand waren gebleven...

En verder nog is het Kortrijk, waar de goede moeder wacht op haren zoon! De prachtige Groeninghe-stad, waar kapitein Vandenberghe zijne kinderjaren doorbracht.

Hij gaat vooruit, vrank en fier, zonder aarzelen,forsch en kloek gelijk een Romeinsche athleet... De kogels sissen... vooruit naar de overwinning... de kogels sissen... hij valt, hij kust nog eenmaal den grond, dien hij zoo lief heeft gehad...

«Vooruit!» roept Roothals, en hij ook wordt neergeschoten.

«Vooruit!» roept Malter.

Het is zijn laatste kreet. De tweede kompagnie begint te wankelen, maar luitenant Lebrun neemt het bevel over mitrailleurs en jagers en samen gaan ze vooruit.

Dooden en altijd dooden... De lijnen worden dunner, maar de vijand is voor zooveel heldenmoed gevlucht.

Eén is gebleven... een dolk wordt in zijn borst gestoken en het lijk van kapitein Vandenberghe wordt op den heuveltop geheschen.

't Is uit.

't Is nu 16 u. 30. Heuvel 50 is aan ons.»

De dappere kapitein werd, na zijn heldhaftigen dood, nog aan het legerorder vermeld:

«Bevorderd tot officier in de Leopoldsorde: Vandenberghe, Alberic, kapitein, 5^e jagers te voet, 2^e kompagnie.

Jonge officier vol moed en wilskracht. Edele natuur, die zijne kompagnie heeft weten te bezielen. In het gevecht voor de hoogten van Pas-

schendale heeft hij zich moedig gedragen. Hij viel, doodelijk getroffen door eenen kogel, op 20 meter van den laatsten Duitschen mitrailleur, op heuvel 50. (Hij werd driemaal vermeld, tweemaal gekwetst, is ridder in de Leopoldsorde en drager van het Oorlogskruis.)»

Men stond nu in het land van Roeselare... En we schreven daarover:

«De weg van Brugge naar Roeselare. Eerst door de Smeepoorte van Brugge, dan tusschen de hoven der bloemkweekers, en langs de kasteelen van den Brugschen adel, dan tusschen bosschen en velden, Lophem links, Aertrycke rechts, Torhoutwaarts. Van de hoogte 't oude stadje in, langs de normaalschool, nu een hospitaal, en er reentover een kerkhof, tnans zooveel vergroot. Torhout weer uit, Lientervelde links, Gits rechts, tot de oude afspanning «'t Land van Beloften», met den grooten drinkbak voor de deur en de vele ramen in den witten gevel.

De weg daalt en rijst en daalt weer naar Roeselare en tusschen hooge schouwen verheft zich de nog hogere, schoone, Gothische Sint-Michiëlstoren.

Rechts aan «'t Land van Beloften», op den heuvelrug, loopt ook een breede baan, en 'k zie ze overgaan in de straat van Hooglede.

Roeselare... Hooglede... Daar staan de Belgen en Franschen, daarnheen stormden ze, dwars door 't Houthulster woud, daar worstelen ze verder. En omdat ze er den Duitscher doen wijken, voelt deze zich ook in 't Noorden, aan de kust, bedreigd.

Roeselare! Nog veertien dagen en 't zal juist vier jaar geleden zijn, dat de stad door de Duitschers bezet werd. Dat was op 19 Oktober 1914 en na een bombardement hielden ze er hun intocht achter 400 mannen, vrouwen en kinderen met opgeheven handen.

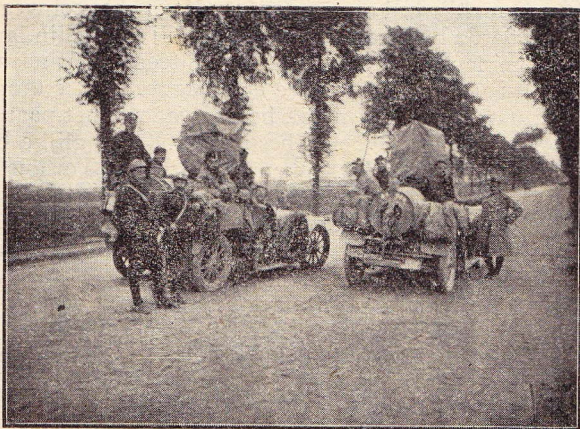
Sinds is het bezet gebleven. Verleden jaar geraakte Roeselare weer onder vuur en toen begon de uittocht der burgers. Alles achterlatend, trokken deze weg, naar 't Antwerpsche, 't Brabantsche, 't Limburgsche.

Nu zijn het Belgische soldaten, die de stad omsingelen. Roeselare moet vallen. 't Uur van zijn bevrijding naakt.

We kunnen niet uitdrukken, wat uw gevoel is, als 't om uw eigen stad gaat.

Roeselare, waar we ter schole gingen bij den goeden meester Dumortier, waar we opgroeiden, vele vrienden wonnen, waar we geliefden ter eeuwige ruste legden, waar we in den omtrek dwaalden en Vlaanderen in zijn wezen, zijn folklore, zijn eigen schoon, zijn verleden leerden kennen.

Ja, wat al herinneringen! Die plaatsjes uit de communiqué's, wat zeggen ze ons oneindig veel. West-Roozebeke, met zijn kerk op een hoogte, en 't oude slagveld van 1382 er om heen, en ik sta op den molen, en 'k zie Roeselare en 't grijze Ieperen, 't donker woud van Houthulst of «de Vrijbosch», waar de legenden van Bakeland, den rooverhoofdman, nog in de statige dreven zweefden. En Staden. Daar woonde onze boerin, die elken Dinsdag de goudgele boter bracht en ons soms

Fransche autozoeklichten verlaten het Belgische front.

naar 't hof noodigde, om er 't geurig koekebrood en appel- en pruimentartaarten, groot als wagenwielen, te proeven. Staden, waar Guido Gezelle ons heenvoert in zijn roerende «Kerkhofblommen». Hooglede, waar de drempel der mooie kerk even hoog lag als de spits van onzen Sint-Michielstoren reikte. Zarien, met zijn bezembinders, en Boschkanters. Dadizeele, de wijd vermaarde beëvaartplaats. Rumbekke met zijn Spaansch kasteel, in welks oud torentje 't versleten klokje midden in den nacht door den wind wel eens tot luiden werd gebracht. Meenen, veste van 't barrière-traktaat, met de holle kanonkelders, door vele gaten gapend naar de Fransche vlakke. Dan de vlasstreek van de Leie.

En nu een slagveld, een onmetelijk slagveld, waarover de Belgen vooruitstormen, dwars door Houthulstbosch, de hoogten van Zarren en Terest op, dan die van Hooglede en Sleyhage, de vlakten beneden Passchendale in, Roeselarewaarts. Waar er velen 't schoone leven offeren! Een slagveld, waarover echter de zonne der bevrijding gloort.»

* * *

De Duitschers konden aan de kust niet blijven. De toestand werd door de vorderingen in midden West-Vlaanderen zeer hachelijk voor hen.

Dus aftrekken... Van de Nederlandsche grens seinde men dit gewichtig bericht, dat waar bleek te zijn:

«Het is nu vooral noodig om in den vloed van geruchten het hoofd koel te houden, maar wat we hier meedeelen, zijn geen losse geruchten, doch vernamen we van bevoegde zijde en is wel van dien aard, dat het ernstig overwogen wordt.

Het gaat over Zeeuwsch-Vlaanderen, het achterland van 't Vlaamsch oorlogsterrein. De gebeurtenissen om Westende, Oostende, om Gistel, Leffinge en Torhout, Roeselare, ontwikkelen zich zoo, dat de Duitschers rekening houden met het feit, dat toch altijd een deel der troepen achterblijven zal, dat de keus zal hebben tusschen gevangenschap of de wijk naar Nederland.

In Noord-Vlaanderen zijn depots van burgerkleeren. Er zal wel weer een «Es is nicht wahr» volgen, maar toch is het ons bekend, dat de instruktie luidt om in burgerkleeding naar Zeeuwsch-Vlaanderen te wijken. Aldus wordt men niet geïnterneerd en kan men naar Duitschland terug. Ik herhaal het, dat we dit uit ernstige bron hebben vernomen, en het is waar, dat Duitse soldaten er openlijk over spreken. In elk geval geldt het hier: «un homme averti en vaut deux».

In Zeeuwsch-Vlaanderen is men in het geheel niet zenuwachtig. De bevolking wacht af en werkt intusschen bedaard voort. Het land ligt er doodsch en even doodsch is ook de grens. De boeren halen hun bieten van den akker; ze wachten maatregelen voor den eventueelen nieuwen toestand, maar heel aangenaam is het vooruitzicht van dolende deserteurs — zij het dan ook in burgerkleeding — niet, met het oog op de lange nachten en eenzaam gelegen hoeven.

De ontruiming van het kustgebied van allerlei materiaal is begonnen.

Gisteren en heden brak men aan de grens en de kust de telefoonlijnen af. Voorraden te Knokke, waar eertijds de herberg Lekkerbek stond, zijn in brand gestoken; vooral 's nachts hoort men voortdurend de trams fluiten op den straatweg Knokke-Brugge; de «titan» en andere kransen op Zeebrugge's muur werkten gisteren en heden den ganschen dag. Vaartuigen vertrekken over het Brugsch kanaal. Sedert Zondag hebben we den kabelballon van Knokke, die over land en zee en over de grens loerde, niet meer gezien. Opmerkelijk is het, dat 's avonds bij Zeebrugge alleen lichtkogels opstijgen en de zoeklichten veel Oostelijker, wat 25 k.m. verder staan, maar we verhalen het weer, dat we ook heden nog zwaar geschut van de kust hoorden en men zich voor overdrijving hoeden moet. Veel werken zijn ondermijnd en kunnen snel opgeruimd worden. Aan de elektrische versperring staan de schildwachten en loopen de patroeljes, die natuurlijk van den eigenlijken toestand niet weten.

Over de wegvoering der weerbare mannen gaven we uitvoerige bijzonderheden. Nog vernemen we, dat burgemeesters, andere notabelen en geestelijken verantwoordelijk werden gesteld voor ontvluchtingen.

Te Knokke-aan-Zee moesten de gedeporteerden op het plein voor het stadhuis verzamelen. Soldaten bewaakten hen en een ander detachement had order, vrouwen en kinderen op een afstand te houden. Het waren aangrijpende tooneelen. Aan het Zwijn ziet men geen vee of geen paarden meer. De dieren werden samengedreven in de gouvernementsweide en weggeleid. Te Retranchement hoorde men 's nachts en 's morgens het geloei.

Men verwacht, dat nu ook de oogsten opgeladen zullen worden en zoo verbeidt men de komende gebeurtenissen, die hier samenhangen met den strijd van Torhout en Roeselare. Gaat de vooruitgang daar voort, dan moet de bezetter natuurlijk de kust verlaten.»

Daarna meldden we:

«Onlangs deelden we mee, dat 't Belgisch

De bewoners der « Cottage Delhaye ».

etappengebied uitgebreid werd. Dit is nu bekend gemaakt en een groot stuk is van het generaal-gouvernement afgetrokken. 't Etappengebied omvat thans ook een deel van de versterkte stelling van Antwerpen en wel, dat ten Westen der Schelde, met de rivier inbegrepen. De stad Antwerpen blijft gouvernementsgebied. Ook een deel van 't arrondissement Brussel is etappe geworden, voornamelijk ten Zuiden bij Waterloo en Nijvel. Verder is etappe een deel van Henegouwen bij Thuin.

Deze maatregel wijst op terugtrekkende bewegingen.

Dit nieuw etappengebied valt dus buiten het postverkeer met Nederland en komt onder de strengere militaire maatregelen, als: zeer beperkt verkeer tusschen de gemeenten, geweldiger opeischingen, vroegere sluitingsuren, enz.

We vernemen thans bijzonderheden over het verder lot der weggevoerde burgers, wier vertrek uit vele gemeenten we reeds beschreven.

In het Land van Waas, bij Wachtebeke, Moerbeke, enz., bevinden zich tal van gedeporteerden van Kortrijk, Brugge en dorpen in West-Vlaanderen.

Men meldde, dat op sommige dorpen in Noord-Vlaanderen weggevoerde burgers terug waren gekeerd. Helaas, 't waren slechts kolonnes, die gebruikt worden voor het drijven van vee en voor vervoer, benevens een aantal andere mannen, die buiten de verordening vielen. Ook te Gent zijn veel gedeporteerden en veel vluchtelingen, waaronder grijsaards, vrouwen en kinderen van West-Vlaanderen, wier aanblik allertreurigst is.

In Brugge duurt 't deporteren nog voort. In de stad staan ter bedreiging mitrailleurs, onder meer in de Steenstraat, bij Sint-Salvator en op de Groote Markt.

Ook Antwerpen ziet veel verdreven landgenooten binnen stroomen.

Het is verblijdend en triestig tevens, om bij Antwerpen de transporten der Duitschers te zien, meldt men ons uit die stad. Verblijdend, omdat we er de nederlaag der Duitschers in herkennen, die ons trouwens door vliegers met strooibriefjes

gemeld werd en triestig, omdat er zooveel weggevoerde buit van landgenooten bij is. 't Zijn lange treinen met geschut, gedemonteerde marinevaartuigen van Zeebrugge en Brugge, hout en ander materiaal. 't Zijn ook boerenwagens met paarden en zelfs met koeien bespannen. Ontzaglijke buit komt van de omstreken van Brugge, Torhout en Roeselare. Veel transporten, die door het Land van Waas trekken, moeten aan het Vlaamsch Hoofd overgezet worden en 't is daar een groote drukte.

De soldaten zijn moedeloos. Men spreekt over den aantocht van veel troepen. In het etappengebied was zeer veel Duitsch vrouwelijk personeel om op de bureelen soldaten vrij te maken. Ook die dames volgen de Duitsche baggage.

Bij Zeebrugge blijft het vreemd stil. Het afweergeschut buldert soms van Brugge, maar meest meer Oostelijk, waar het vooral de spoorlijnen Brugge-Eekloo-Gent en Brugge-Aalter-Gent beschermen moet. Er gaat een gerucht, dat de Duitschers nu zelf Zeebrugge aan 't versperren zijn, maar we kunnen zulks niet bevestigen. Wel weten we, dat de Duitschers op Vlaamsche kanalen vaste bruggen vernield en door gemakkelijk weg te nemen noodbruggen vervangen hebben. Behalve de reliefschepen, is er geen vaart op Gent meer. Geallieerde vliegers verkennen nu druk Vlaanderen, wat dikwijls in regen en storm geschiedt. Dit was ook de reden, dat een Engelsch jachtvliegtuig verdwaalde en de aviateur, die niet meer wist waar hij zich bevond, in Zeeuwsch-Vlaanderen daalde. Het zeer lichte toestel, van twee mitrailleurs voorzien, werd heden over de Schelde gebracht. Terwijl wij dit telegram afzenden, hooren we de geallieerde vliegers weer bommen gooien op 't Vlaamsche kustgebied. »

Even later seinden we dit bericht:

« Admiraal von Schröder, die te Brugge het gezag voerde, is heengegaan. Hij verliet de stad met stille trom en dat moet een harde noot te kraken geweest zijn voor den man, die als een despoot over de burgerij heerschte. Dokter Dumon, lid van den Raad van Vlaanderen, is zijn meesters gevolgd en heeft heel voorzichtig de bevrijding van Brugge niet afgewacht.

De transporten Oostwaarts duren voort. Al de arbeid op de werven te Brugge ligt stil en men haalt de magazijnen van hooi, stroo, hout, kolen, enz. leeg. Torpedobootten varen door het kanaal naar Gent. Alle bruggen, die toegang geven tot de stad — en anders kan men niet in Brugge komen — worden streng bewaakt en zijn ondermijnd. De elektrische trammen verlaten de stad niet meer. Het vliegkamp van Seysele is leeggehaald en alleen de barakken staan er nog. De groote weg Brugge-Maldegem-Gent wemelt van vrachtauto's en wagens. Ook het reusachtig fouragemagazijn van Sint-Kruis wordt leeggehaald en op denzelfden weg ziet men triestige stoeten van weggevoerde burgers, waarvan velen in regen en wind buiten moeten overnachten. Veldgendarmen patroeljeeren en sporen vluchtelingen en deserteurs op. Bij Brugge zijn een paar duizend uhlanen aangekomen.

Er heerscht dus ongewone beweging en veel

De boulevard van batterij 23.

opgewondenheid. Plakkaten te Brugge manen de overgebleven bevolking tot kalmte aan. Uit Gent komen nog steeds veel schepen met allerlei materiaal over de grens.»

En nu begon het tweede offensief.

XXII.

TWEDE OFFENSIEF IN VLAANDEREN

De opmarsch in Midden-Vlaanderen.

Na de dagen van 28, 29 en 30 September moest er rust gehouden worden, rust voor de strijdende afdeelingen ten minste, want anderen daarentegen dienden koortsachtig aan den arbeid te gaan: de genie, de arbeiderskompagnies, de spoorwegbataljons.

De Duitschers hadden de wegen vernield; hier en daar lagen door ontploffingen trechters van 20 tot 25 meter diepte. Er om heen rijden ging niet, want dan zakten wagens en auto's tot aan de assen in het slijk van de verwoeste vlakte. De wegen zelf waren als beken van modder. Men moest toch de betrekkingen herstellen tusschen de achterhoede en vooruitgerukte troepen. Tot nu toe brachten vliegers voedsel, en dat ging zoo goed als 't kon, maar was toch een lapmiddel, en onze manschappen leden veel honger. Velen kregen in drie dagen geen eten. Aviateurs dienden ook munitie aan te brengen.

De artillerie bleef achter. Haastig herstelde men de wegen. Maar dan kwam er ook verwarring. Bij de Britten bestonden «traffic-officers», officieren die bij een offensief met hun agenten streng het verkeer regelden. Bij ons had men aan gendarmen die taak opgedragen, doch te veel in 't vage, 't wilde weg. En er werd te weinig geluisterd. 't Duurde niet lang of de wegen waren hopeloos versperd met auto's, wagens, karren, geschut, en dan wemelde de ruitery daar nog tusschen.

Veel onzer afdeelingen hingen ginder verre als

in de lucht, zonder bevoorradings, zonder steun van artillerie, zonder verpleging voor de gewonden. Hoe velen bleven in koorts en dorst, in brandende pijnen, uren, zelfs twee dagen liggen. Er moest kost wat kost orde in dien warboel gebracht worden. En nu en dan kwam in al dit gewemel nog een Duitsche granaat!

Onklaar geraakte auto's en wagens werden van den weg gekanteld of in brand gestoken. Men vaardigde strenge verordeningen uit voor de auto- en wagenvoerders.

De wegen werden hersteld met gruis, grint en ook met hout. Over heele afstanden reed men over planken. Men legde bruggen, en een leger van arbeiders spande zich dag en nacht in, om weer de juiste voeling te brengen tusschen de basis en de troepen. Men hoorde nu niet de strijdkreten, de ontploffingen van granaten, maar de bevelen van opzichters, de rythmische kreten van zwoegers, die met vereende krachten zware balken torsten, wagens voortduwden, rails verplaatsten. Houweel, spade, bijl en zaag waren thans de wapens.

Zoo werkte men in dit verwoeste land, waar wat gruis de eenige getuigenis was van een verdwenen dorp als Sint-Jan, Poelkapelle, Passchendale, van eertijds volkrijke gehuchten als Wieltje, Sint-Julians... Te Houthulst trof men toch nog ruïnen aan, en het klooster was nog goed bruikbaar. Op den gevel las men «Lazaret-Apotheke», daar waren gewonden verzorgd... en bezweken en dan begraven op het groote kerkhof aan de overzijde der baan...

Een groot Duitsch monument was onder het granaatvuur ineengezakt, als een symbool van de gansche militaire macht: in 't ronde lagen de graven opengesloten en vormden stukken van zerken, van doodkisten, van kruisen, gebeente, schedels, met uiteengerukte lijken zelfs een vreeselijke chaos.

Eindelijk kon het offensief voortgezet worden.

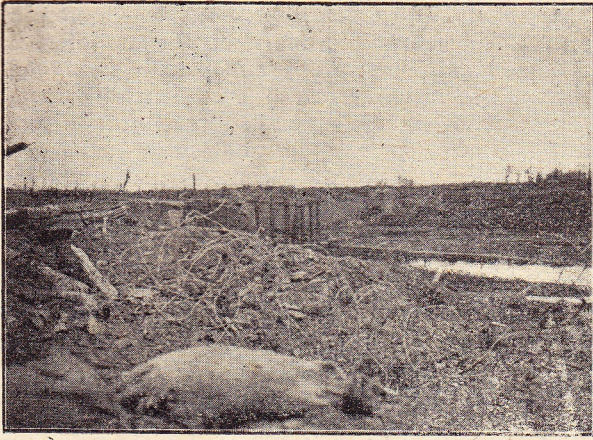
Volgen wij eerst het 5^e linie van Moorslede naar Isegem.

* * *

Op 14 Oktober 1918, om 5 u.35, zal het 5^e linie, rechts door het 15^e gesteund en links door het 1^e karabiniers, ten aanval rukken tegen de «Flamern-Stellung», met taak er zich meester van te maken en daarna op Isegem af te trekken. Het 1^e bataljon zal 't 1^e liniebataljon vormen. Het regiment zal zich tot den aanval gereed maken in de tweede helft van den nacht van den 13^e tot den 14^e, langs den Oostkant der baan van Moorslede naar Roeselare.

Dat zijn, in 't kort, de ontvangen bevelen. Den 14^e Oktober: 't Is 3 u. 1/2. Men heeft den nacht doorgebracht in een stevig gebetonneerde dekking van Duitsch maaksel, in de laatste dagen van September, op het einde der eerste Belgische overwinningen, door de jagers te voet veroverd, en op zoowat een vierhonderd meter afstand der uiterste linies onzer troepen gelegen.

Sedert den vooravond, zitten de staf van het regiment, de staf van het 1^e bataljon, de officieren

Het sas.

en afgevaardigden der artillerie, belast den aanval te beredderen er dicht opeen, zich koortsachtig met de laatste voorbereidselen bezig houdend. De afgevaardigden en de boodschappers volgden op elkaar, bevelen kwamen, het telefoonschellen is onophoudelijk doorgedaan in dit eng vierkant hok, overvol met mannen, wapens en materiaal, flauwtjes verlicht door rookende kaarsen en in welks lauwe lucht bijna geen ademhaling mogelijk is.

«Daar heb ik een nachtwacht doorgebracht, welke voor altoos in mijn geheugen zal geprent blijven», schreef luitenant A. P.... «Ik zie nog klaar in de schaduw afgeteekend het vastbesloten gelaat der oversten, het bezorgd of vermoeid gelaat der manschappen, die rechtstonden of goed kome 't uit neergehurkt zaten of op den grond lagen uitgestrekt.

Een soldaat zit afgemat in een hoek te sluimeren. Een andere is traag, met onachtzaam gelaat, de oogen in 't vage, aan 't eten. Een telegrafist smooit een vloekwoord wijl hij een seinapparaat aan 't herstellen is. Een officier raadpleegt kalm de kaart van den te veroveren grond. Een ander schrijft: een bevel of een afscheid? Dichtbij zie ik een soldaat die met moeite een brief herleest en hem dan in zijn zak terugsteekt met een zachte zucht. Ik hoor gevezelde woorden, allen op den aanstaanden aanval betrekking hebbend:

«Stormpak zonder ransel.» — «De korveemannen voor de bevoorradings zijn op weg.» — «De voorbereidende beschieting zal drie minuten duren.» — «Zoodra het schieten begint, zal de infanterie optrekken.»

4 uur. Wij verlaten de dekking. De nacht is schoon, ietwat killig. Het klare uitspansel zit vol sterren. De aanval zal onder schoon weder geschieden. Alles is kalm. Ik bekijk de traag opdagende manschappen. Hun gelaat is vastberaden, beweegloos. Doch de oogen blinken. Zeker moet de gedachte door hun geest wemelen: «Hoevelen onder ons zullen er straks vallen?»

Plots flikkeren korte vlammen langs de vijandelijke linies. Een Duitse batterij schiet. De schoten klinken helder. De projectielen vliegen

schuifelend over ons en barsten ver achter ons op den weg van Moorslede-Roeselare. Het gerucht der ontploffing wordt door den weergalm herhaald, verflauwt en sterft uit. De stilte keert terug.

Schaduw en gliden ons voorbij, in den nacht. Het zijn de korveemannen, die van achteraan opkomen, met munitie beladen, of de bataljons der 1^e en 2^e lijn, die hun vertrekpunten gaan innemen. De mannen zijn ernstig en zwijzaam.

De bataljon-staf is volledig: de eerste sergeant, de korporaal-klaroen, acht boodschappers, de sergeant-telefonist en zijn acht manschappen, de drie soldaten met de behandeling van den overbrenger belast, en het detachement der genie dat ons moet vergezellen. De artillerie-officier en zijn onderofficier zijn daar ook.

«Voorwaarts!» Wij trekken op weg, achter elkaar, de majoor en de kommandant der mitrailleurs aan 't hoofd.

Na eenige minuten marcheeren door een tamelijk gemakkelijk terrein, komen wij ter plaats waar de gevechtspost van het bataljon zich moet schikken tot op het uur van den aanval.

Onze manschappen zetten of leggen zich zwijgend neer. 't Zwijgen is hun opgelegd geworden, daar wij slechts op ten allerhoogste drie honderd meter der vijandelijke posten liggen. Het oogeblik ten andere is plechtig. Angst kropt in de keel der stoutmoedigsten; nog eenige minuten betrekkelijke zekerheid, dan opgesprongen, recht op den vijand in, blootgesteld aan zijn spervuur, kogels, granaten en vooral aan het vuur der talrijke mitrailleurs.

Ik verwijder mij om het front der hoofd-compagnies te doorloopen en mij te overtuigen dat alles in orde is. Aan den einder, boven de Duitse linies, langs den kant van het geliefde land dat lijd en wacht, komt een weifelende klaarte op: de dageraad. Weldra zal het licht worden.

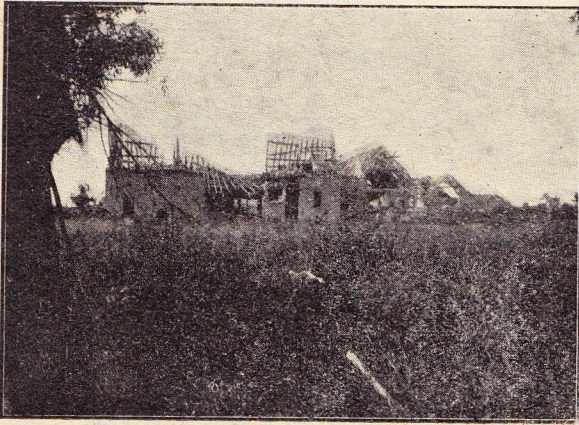
Het terrein van waar onze troepen vertrekken moeten en dat welk zij te veroveren hebben, is niet al te zeer verwoest: daar bestaan nog hagen, boomen en bermen, huizen en grachten. In onze linies, in elke haag, achter iederen boom, in elke gracht wachten gewapende mannen, ten storm uitgerust, stom en onversaagd. Ik zie geweren verroeren, bajonetten uitsteken, mitrailleurs op den vijand gemikt.

De soldaten laden hun geweren in stilte, zien hun handgranaten na.

Niettegenstaande de moeilijkheid om den weg te vinden en de gebrekkige kennis van het terrein, staan de detachementen goed op hun plaats. Op hun verzoek geef ik aan eenige gegradeerden inlichtingen over de te bezetten punten en de richtingen. Zij bezien mij en knikken goedkend: zij hebben begrepen.

Ik ontmoet makkers, die bevelen vezelen. Wij wisselen eenige korte woorden en een handdruk. Moeilijk is 't een vaarwel...

De mannen zijn bijna uitgeput door twee dagen hevige gevechten te Diksmuide, gevolgd door twee weken verblijf in de looigraven en verschillende veranderingen van sektor en lastige marschen. Hebben zij drie volle nachten rust genoten sedert den 28^e September? Door ernstige verlie-

Hoeven, waar het C 16 in legerde.

zen te Diksmuide ondergaan, gedurende de moorddadige aanvallen der vijandelijke loopgraven langs den Noordkant der stad en ook hier, tijdens hevige beschieting, zijn hun rangen gedund geworden. Zij hebben honger en kou geleden gedurende eindeloze nachten en grijze dagen. Hunne oogen zijn toegefallen bij 't herhaalde waken. Meer dan vier jaar lang hebben zij al de lichamelijke miserie onderstaan en hun eenvoudige boeren- of werkmansziel heeft alle lijden gekend.

Men mocht wel eens vreezen dat het hun heden aan beslistheid en dapperheid zou ontbreken. Zullen zij, al te vermoeid, de noodige onstuimigheid bezitten om den sterken, wel gewapenden vijand te bekampen, de infanterie der Pruisische wachtdie vóór ons de «Fla dern-Stellung» bezet? Die vrees heeft mij geen oogenblik bevangen: zeker zijn zij voor hun leven bezorgd. Zij bezien mij met stalen blik. Zij willen hun aanvoerders volgen. Hun blik getuigt van onverzettelijkheid.

De dag komt op. Wezens en dingen zijn vaster omlijnd. De stilte is benauwend. Langs weerskanten is de artillerie stom. Geen enkel gewerschot wordt gehoord. Een lichte mist zweeft boven den grond. Het is 5 u. 15. Binnen eenige oogenblikken zullen de troepen ten aanval oprukken.

Dwars door het natte gras loep ik naar mijn bataljon-kommandant. De mannen knielen of liggen plat, 't gelaat naar den vijand gewend, de handen rond hun geweer geklampt. Rap geef ik verslag mijner waarneming. Alles gaat wel. Ik heb goede hoop.

Viif u. 25. — 5 u. 27. — Nog vijf minuten. — 5 u. 30. — Nog 2 minuten. Mijn hart klopt feller. Ik gevoel mij genrangd door onbestemden angst. 5 u. 31. — 5 u. 32.

En plots, in tien sekonden barst het vuur van gansch onze artillerie los, fantastisch en terzelfdertiid bewonderenswaardig. Op 300 meter afstand breekt een gansche lijn van losbrandingen uit. Voor ons zien wij nog slechts een gordijn van vlammen en vuurbundels. Granaten en shrapnells vliegen over ons hoofd en breken los in een geweldig gedruisch. De ontploffingen vol-

gen ononderbroken op een rij als een zeer dicht spervuur in een onophoudelijk gedaver der gansche aarde. De scherven en de afval fluiten ons om de ooren, kruisen dooreen in alle richtingen, in een wolk van aarde, vuur en rook.

In eens staan wij geëlektriseerd.

5 u. 35. — Vooruit!

De oversten slepen hun manschappen mede, wier bleek en gewrongen gelaat, wier sombere en diepe oogen de woeste wilskracht vertolken.

De aanval is begonnen. Men heeft ons aanbevolen vlak op het spervuur te volgen, van in het begin, en het zoo dicht mogelijk te naderen, wat geheel de aanvalslijn in een prachtige samenwerking uitvoert. Ik kijk links en rechts: zoover mijn oogen dragen, zie ik lijnen van mannen gaan, loopen, stilhouden, opnieuw voorttrekken.

Wij leggen aldus een honderdtal meter af. Het spervuur gaat voort. Wij volgen het op ongeveer 100 meter, in een regen van scherven, die langs alle kanten rondvliegen, de oogen door 't vuur verblind en den oortrommel door den donder verscheurd.

Plots gaan er ontploffingen af achter ons. Wij zijn te ver vooruitgetrokken en de kortste slagen onzer artillerie komen in onze rangen terecht. Midden in die hel moet men stilhouden en afwachten dat het geschut ons vooruitga.

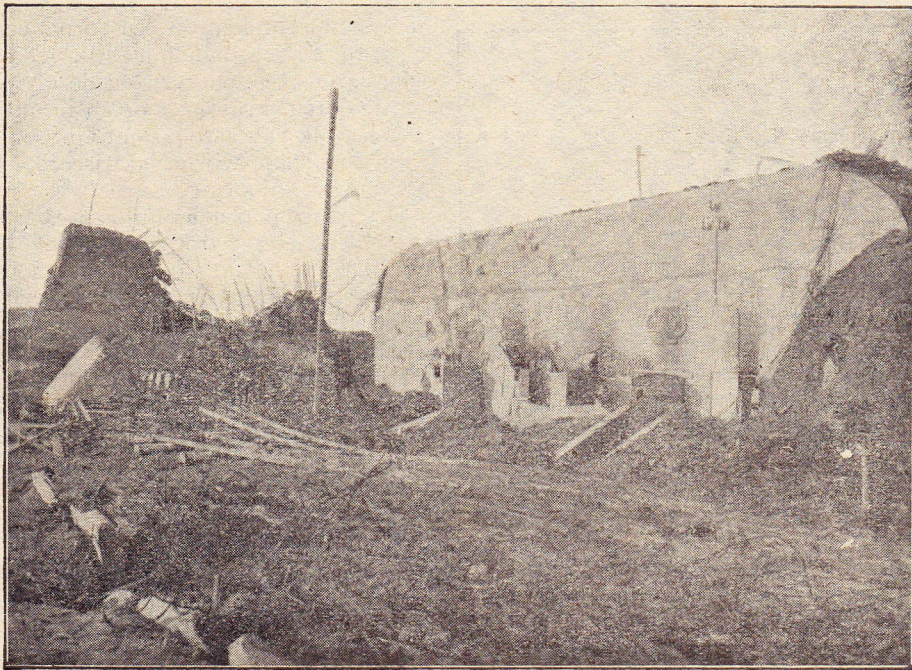
De manschappen werpen zich op den grond. Onder den helm zoeken hun oogen ons op. Wij gevoelen dat, als men vooruit zal moeten, zij het stout zullen doen. Ons artilleriegeschut heeft ze medegesleept.

Granaten vallen dicht bij onze groep, met verdoovend gedruisch en overdekken ons met aarde. Helaas, menigeen onder deze, die rond ons lagen, zullen, door scherven geraakt, niet meer ontstaan. Op eenige meters afstand zie ik het lichaam van een soldaat, onherkenbaar, zoozeer is zijn aangezicht door het buskruit zwartgebrand, zich traag uittrekken, en dan inkrimpen. Zijn reeds verglaasde oogen staren naar ons en gaan dan uit...

Ons geschut draagt verder. Wij hernemen onze vooruitgang, over de granaattrechters, de grachten, prikkeldraad, over hagen springend, ons nat makend en scheurend, onverschillig voor alles.

Het spervuur gaat traag vooruit, steeds even dicht en even geweldig. Boomen door granaten geknakt, vallen met vreeselijk gekraak. De aarde rookt, geheel dooreengeworpen. Zoo oorverdoovend is 't gerucht dat de majoor en ik bijna el kander niet meer verstaan.

Tot op dit oogenblik hebben de Duitschers nog geen teken van leven gegeven. Ons spervuur houdt ze zonder twijfel onder den grond. Doch, eensklaps gaat een roode vuurpijl met een dubbelvuur op in de reeds heldere lucht, recht over ons, op een afstand dien ik niet schatten kan. Talrijke andere volgen elkaar kort opeen. De vijandelijke infanterie wordt gewaar dat we aanvallen en vraagt het geschut harer artillerie. Doch, wij laten er ons niet door storen, overtuigd dat het vijandelijk spervuur ver achter ons zal vallen. Het zal werkelijk zoo zijn: de Duitse granaten zullen straks boven onze rangen

De centrale schuilplaats van de batterij Tirpitz aan de Belgische kust na de herovering.

vliegen en op onze vertreklijn ontploffen.

Wij moeten de vijandelijke voorposten naderen en nochtans hebben wij nog geen enkel schot te verduren gehad. Zouden de Duitschers op de vlucht zijn? Neen. Geweevuur barst plots los uit een bijna ongeschonden hoeve rechtover ons. Dan het geknal van een mitrailleur, gevolgd door een andere, door tien, honderd, die wij vaag hooren in het gedruisch van het kanongeschut. Langs alle kanten fluiten de kogels. Wij zien niets. Wij rukken vooruit. Mannen vallen... Vooruit maar.

In den mist en den rook glijden dicht bij mij schaduwen, die vooruit geworpen worden en in stilte op den grond rollen.

Een man houdt stil, laat zijn geweer vallen, knielt en zinkt daarna achterwaarts, het gelaat naar omhoog. Een andere met woedenden blik wil iets zeggen, doch kan geen woord uitspreken: hij zakt ineen met een klacht als een kind. Ik leef als in een droom, hoewel mijn gewaarwordingen klaar blijven en mijn waarnemingen geregeld en verbonden... Vooruit. Wij zijn niet ver meer van den vijand, dien wij overwinnen moeten.

Gedurende dertig sekonden — een eeuw — houdt het spervuur voor ons op, op een lengte van 100 meter; granaten en shrapnels ontploffen wel vooraan op onze linker- en rechterzijde, doch geen enkel projektiel komt tusschen onzen blik en den grond welke voor onze groep uitligt.

Het moet 5 u. 40 zijn. Alles is op eenige minuten afgespeeld geworden. Op dat oogenblik worden wij gewaar, dat de kompagnies rechts en links te veel op zijde geloopt zijn. Er is niemand meer voor ons.

De stormgolf is in twee gesneden. De staf van

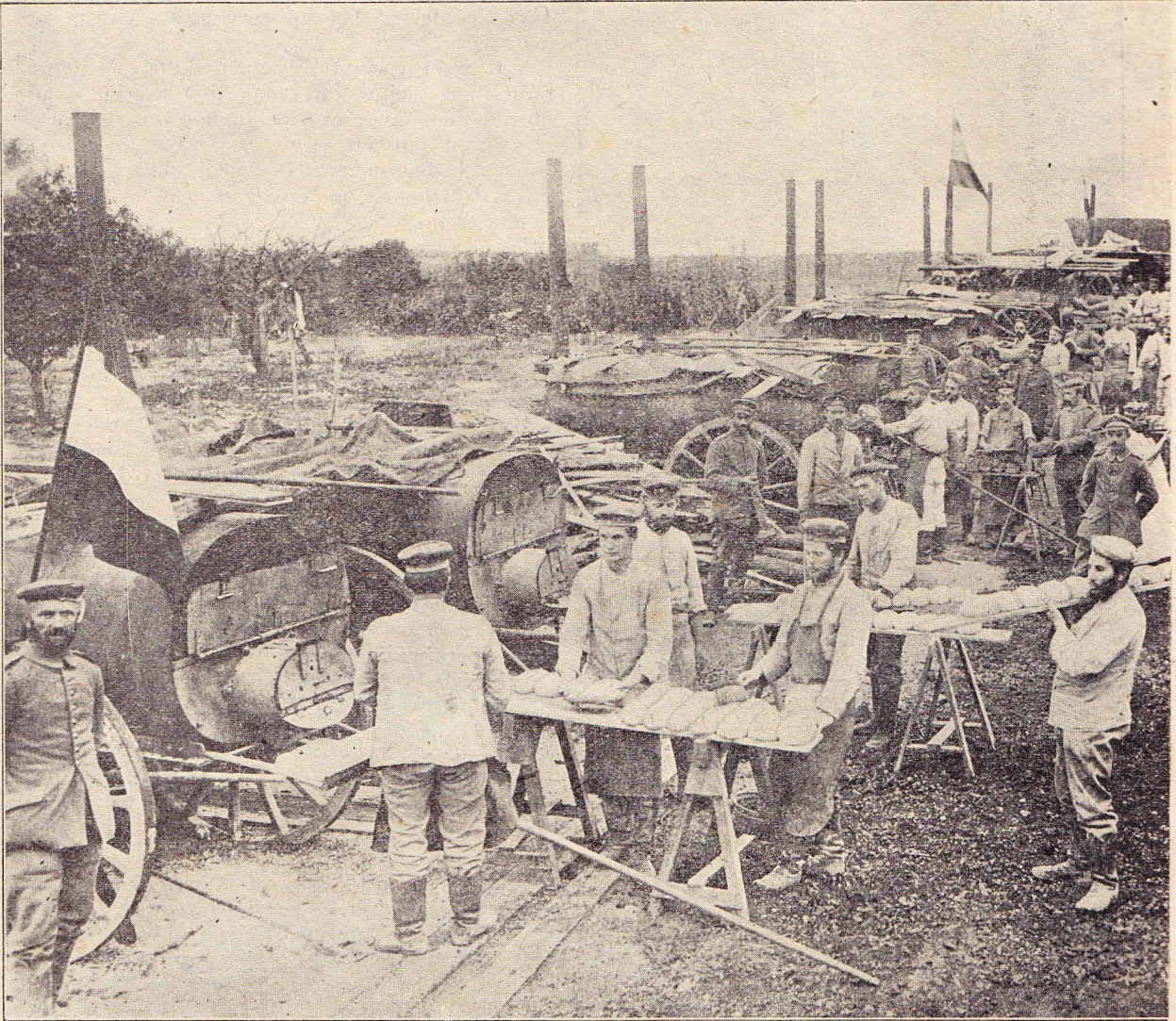
het bataljon is in eerste linie, dichtbij den vijand die met schroot op ons schiet. Er valt niet te aarzelen. Er is niemand achter ons, daar de kompagnie van eerste linie de beweging gevolgd heeft der kompagnie aan 't hoofd. Wij moeten zelf de bres stoppen, die zich geopend heeft en den ontmoeten tegenstand wegvagen.

De majoor, door een groep manschappen gevolgd, snelt vooruit op den rechterkant der hoeve van waar de Duitschers ons met talrijke geweeschoten begroeten. In allerhaast raap ik een tiental manschappen tezamen en uit al onze macht loopen wij naar de linkerzijde dier zelfde hoeve.

Een Duitscher verschijnt aan een hoek van den muur, in den rook. Hij schouderd zijn geweer en mikt. De kogels vliegen te hoog. Mijn manschappen blijven staan en schieten. De Duitscher wankelt, stort ineen. Onze groep herneemt ijverig haar loop, in 't donderen van 't kanon en den hagel der kogels. Onze horizont wordt steeds op een honderdtal meter voor ons uit door het tragisch en schrikkelijk spervuur afgebakend.

Wij loopen steeds. Twee kloeke Duitschers verschijnen van achter een bocht der haag, in den mist. Zij steken de armen op, komen dicht bij, kruisen ons, en loopen dan zoo hard zij kunnen, met de armen steeds in de lucht, naar den rug onzer linies. Onze groep heeft reeds drie vijanden voor rekening. De mannen, die met mij zijn, lachen stil.

Een andere gestalte rijst voor ons op. Een onzichtbare mitrailleur besproeit ons met kogels, die nijdig rond ons vliegen. Een mijner manschappen valt, neergebliksemd, zonder een kreet. Mijn gebuur vloekt tusschen zijn tanden, het gelaat van haat vertrokken. Wij loopen goed kome 't uit naar een afdeling der hoeve, om er ons

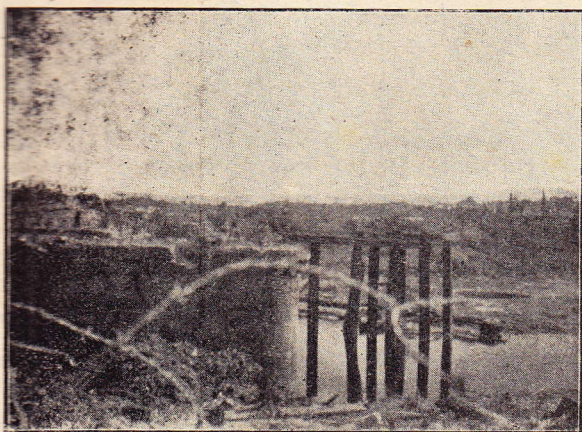
Een veldbakkerij-kolonne in gebruik bij het Duitsche leger.

tegen de doodelijke kogels te beschermen, en komen er buiten adem aan. De laatste onzer schuilt achter een hoop afval, waarachter wij ons bevinden. Hij lacht zenuwachtig: hij is nog op eenige meters afstand van den beschuttenden muur. Doch eensklaps verstijft zijn lach, sterft uit... Hij betast zijn linkerzijde met zijn handen en valt voorover, op twee stappen van ons.

Kost wat kost en zonder tijdverlies, moeten wij ons van die vervloekte mitrailleurs en haar bedienaars meester maken. Wij slagen er in haar ligging vast te stellen: een gebetonneerde dekking met aarde vermomd, op de hoeve gebouwd en van een schietgat voorzien. Rap verdeel ik de rollen. Wij verspreiden ons en een oogeblik, dat de mitrailleur niet meer schiet, te baat nemend, zijn wij met een sprong rond de dekking. Ik bekijk 't erf der hoeve, doodsch, verlaten, overdekt met pannenafval, baksteen en balken. Ik kom dicht bij de deur der dekking. Een kleine Antwerpenaar, kalm en moedig, vergezelt

mij, ik ontmoet zijn vertrouwelijken, zachten blik. Plots komt aan den ingang der dekking een groote Duitscher, met rosse haren, en een ronde pots op 't hoofd; hij schouderd zijn geweer, mikt op mijn makker en schiet. De dappere kleine valt als een steen. Ik vuur een kogel van mijn pistool naar den Duitscher, die in de dekking verdwijnt. Ik moet hem gemist hebben. Het hart toegeneepen, schuil ik achter een kar en bezie mijn soldaten. Twee zijn er in geslaagd boven op de dekking te klimmen. De andere zie ik niet meer. Plots verschijnt de groote Duitscher opnieuw en schiet haastig een verschen kogel op den ongelukkigen, kleinen gekwetste, wiens lijf op den grond ligt te stuiptrekken. Ik schreeuw van woede. Mijn mannen hebben die afschuwelijke daad bemerkt. Zij springen naar de dekking.

In enkele sekonden worden twee granaten naar binnen geworpen door de open deur en twee andere langs het schietgat der mitrailleur, die herbegonnen is met schieten. Dit houdt onmiddellijk

Het sas. Een der hoekpijlers.

op. In den gebetonneerden blok hooren wij kren en klachten. En plots verschijnt de Deutsche moordenaar aan den ingang der dekking. Hij steekt de handen omhoog en zegt: «Kameraad, Mijnheeren.»

Een tweede loopt buiten, door tien of twaalf anderen gevolgd. Allen steken de handen op en beven over al hun leden. Wij stampen ze naar achter. Zij trekken er loopend van onder, verdwaasd, lafhartig gebeden en verschooningën mompelend.

Op dat oogenblik worden wij gewaar dat een machinegeweer uit een naburige dekking aan het schieten is. De bedienaars moeten ons niet bespeurd hebben, want zij richten langs onzen kant niet. Mijn mannen springen er heen en werpen een handgranaat door het schietgat. Een twaalf-tal versche gevangenen komen uit de dekking even verlegen, lammelingen als de vorigen. Met de toppen hunner laarzen leeren mijn manschappen hun den te volgen weg.

Dat tooneel heeft hoogstens drie minuten geduurd. Het spervuur is ons vooruit, wij moeten het inhalen. Vooruit al loopend! Rechts en links knallen geweerschoten. Mitrailleur-vuur overvalt ons zijdewaarts. Doch wij storen er ons niet aan. De strijdkoorts heeft nu iedereen aangegrepen. Wij laten aan hen, die ons volgen, de zorg over, om de weerstandnesten te kuischen, welke wij voorbijtrekken en die naar ons schieten — slecht ten andere — in den morgenmist. Hun veld is bovendien beperkt door talrijke hagen en boomenrijen.

Wij trekken loopend enige Duitschers voorbij, die zich overgeven en, allen, als zij ons ontwaren, werktuigelijk de handen opheffen. Wij bereiken de stormgolf der eerste linie ter hoogte der baan Meenen-Roeselare. De Duitschers zitten talrijk langs den spoorweg en in een mouderij verschanst. Moordende mitrailleurs zweepen over het terrein en trachten onzen vooruitgang te belemmeren. In twee minuten ligt de grond met dooden en gekwetsten bezaaid. Wij werpen ons in een gracht en trekken gebogen, voorzichtig voort, ons zoo goed mogelijk verduikend, naar den dijk van den spoorweg, van waar die doode-

lijke vlagen komen. Kost wat kost, moet men er over, zooniet zal het sukses van den aanval verbeurd zijn.

Wij gaan vooruit. Mannen vallen. Mijn ge- buur, een kleine korporaal, grijpt mijn hand, murmelt eenige onsamenvhangende woorden, welker zin mij ontgaat, en valt zacht op zijn knieën. Vooruit! Zwermen van kogels vliegen eenige centimeter boven ons en slaan met mat gerucht in den grond.

Een sergeant, wiens naam ik niet ken, die mij voorafgaat, richt zich plots in volle lengte uit de gracht op, dan, den kop ingetrokken, schiet hij in een wanhopige vaart vooruit naar de vijandelijke machinegeweren. Ik zie hem op tien meter stilstaan, de hand aan de keel slaan, dan op den grond rollen.

Ik roep eenige overgebleven manschappen bijeen. Wij springen over verscheidene dooden en gekwetsten, die met het gelaat tegen den grond of de oogen hemelwaarts gericht liggen.

Wij naderen den dam. Wij zijn er maar een dertigtal meter meer af. Mijn manschappen stoppen, schieten, werpen hun granaten. De mitrailleurlvagen verdunnen en vallen stil. De Duitschers, verlegen ons zoo dichtbij te zien, en door onze onstuimigheid verschrikt, laten hun stukken in den brand, vluchten of geven zich over. Er zijn daar een vijftigtal mannen, welke wij omringen. Doch niet telmen! Ons spervuur verlegt zich opnieuw. Vooruit! Steeds vooruit.

Drie honderd meter verder beginnen andere machinegeweren naar ons te schieten. Wij zetten het op een galop naar dat punt. Plots roept mij een soldaat toe, dat hij achter de haag twee kanonnen ontwaart. Wij moeten ze hebben.

Niettegenstaande de verliezen wordt de haag langs de uiteinden omgetrokken en kanonnen en mitrailleurs zijn aan ons met hun bedienaars. Mijn manschappen zwaaien met hun geweren, roepend: «Viktorie».

Een Duitsch officier komt naar mij toe, door zijn manschappen gevolgd, en groet, stijf en hoekig. Ik wend hem den rug toe en laat mijn makers de zorg, hem de plaats aan te wijzen, waar hij met zijn ondergeschikten heen moet

Wij trekken weer vooruit. Wij voelen geen

Zicht te Boësinghe.

De kerk van Boesinghe in 1916.

vermoeienis meer. Wij moeten de bijzonderste weerstandslin van den vijand voorbij zijn. Steeds loopen wij verder, voorbij verlaten machinegeweren, over door onze artillerie gedooide of gekwetste Duitschers, ons zonder verlies meester makend van mitrailleurs, welker inschieting zeer gebrekkig is en wier bedienaars door onzen snellen vooruitgang ontmoedigd zijn, zoowel als door het geringe mikpunt dat wij in den nevel vormen (wij zijn slechts met vijftien man en loopen op tien stappen afstand van elkaar).

Wij zijn afgezonderd en talrijke groepen vijanden bieden nog verzet achter ons. Wat kan het ons schelen? Onze vordering zal zonder twijfel den vooruitgang bespoedigen van hen, die aan onze zijde vechten, want wij wekken verrassing en desorganisatie in de vijandelijke linies.

Wij komen op een hoeve. Vier artillerie-stukken zijn in den boomgaard achtergelaten. Heel het personeel der batterij, ontwapend, is op het hof verzameld: 60 tot 70 mannen, die de handen onsteken, als ze ons zien. Werktuigelijk gebaar bij hen! In kolon per vier gaan zij naar de plaats waar wij vandaan komen, vooraan de twee officieren, die mij in 't voorbijgaan ceremonieus groeten. Een hunner, een kapitein, na met den blik mijne mannen geteld te hebben, hoor ik melancholisch tot zijn makker zeggen:

«Nur zehn Männer». Mijn tien kerels staan met 'n snoflach het defilé hunner vangst te bezien.

We bevinden ons dus in de lijn der batterijen. De vijandelijke kanonniërs geven zich, zonder verzet, over. Zij weten dat de infanterie die hen beschermde, verdeled is en zijn gansch ontmoedigd. Zij denken zelfs niet aan vluchten en het gebrek aan paarden belet hun de stukken te redden.

Bij 't verlaten der hoeve ontmoeten we een onderluitenant met eenige mannen, dan komen twee andere officieren aan, elk met 7 of 8 mannen, allen van ons bataljon. Nu zijn we reeds een heel groepje en, koortsig, hernemen we vlug onzen vooruitgang.

Wij maken ons meester van nieuwe artillerie-stukken, munitie-wagens, mitrailleurs, munitie-

parken en we ontmoeten tal van kleine groepen vijandelijke kanonniërs en voetvolk, zonder leiding en zonder orde, die ons maar een geringen weerstand meer bieden.

Ondanks onze pogingen is het vuur onze artillerie ons één kilometer voorgeraakt. Het nadert den weg van Oekene naar Winkel-St-Elooi, grens van het regelmatig spervuur. Van op dit oogenblik zal de artillerie maar tusschenkomen op verzoek van het voetvolk en na bericht ontvangen te hebben over zijn juiste stelling. Verscheidene mitrailleurs schieten nog, ver achter ons. De 2^e en 3^e bataljons zullen pogen ze te bemachtigen.

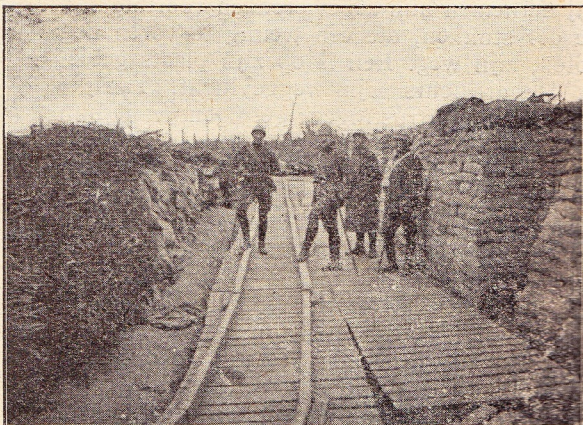
Steeds gaan we voort. Buiten adem als we zijn, is het ons onmogelijk nog te loopen. De Duitschers worden schaarscher, maar vlagen mitrailleurvuur komen nog van onze linkerzijde. Aan onzen rechterkant, integendeel, is er geen enkele te hooren. Het is waarschijnlijk dat het 15^e linie op onze hoogte vooruitdringt, doch dat het 1^e karabiniers niet zoo snel als wij is kunnen vooruitkomen. De Deutsche artillerie blijft nagenoeg stom: denkelijk zijn we het meerendeel der veldstukken voorbij.

Van tijd tot tijd raadplegen wij onze kaarten, want de oriëntatie is moeilijk. Thans volgen wij een Duitschen spoorweg met kleine wijfde, die ons duidelijk de te volgen richting aanwijst.

Het moet zoowat 8 uur zijn als een dikke mist valt. Na eenige minuten ontwaren wij niets meer op tien meter afstand. Nochtans vervolgen wij onzen marsch, geleid door onderling geroep. Doch na twee of drie honderd meter, moeten wij stilstaan. Wij weten niet of wij op den rechterkant gesteund worden, en zijn bijna zeker dat wij minstens vijftien honderd meter de op onze linkerzij strijdende Belgische troepen vooruit zijn. Ons detachement is niet belangrijk genoeg om aldus in den blinde te mogen doorgaan. Een hinderlaag, door een betrekkelijke sterke vijandelijke partij, of een misgreep tusschen Belgen zou een ramp zijn. Tegen onzen zin besluiten wij dus te stoppen tot de mist ongeklaard is.

Eenige manschappen komen bij ons. Zij geven ons inlichtingen over de verliezen van hun wederzijdsche kompagnies. Zij zijn hevig helaas.

Wij slagen er in ons in verbinding te stellen

In 't depot van batterij 20.

Weg van Loore naar Kemmel.

met het 15^e linie, insgelijks door den mist opgehouden, doch het is ons onmogelijk inlichtingen te bekomen over den toestand op onze linkerzijde.

Plots, vóór ons in den dikken mist, op 600 meter afstand, begint een batterij van 77 — aan den klank herkennen wij 't kaliber — naar achter te schieten. Zonder dien vervloekten mist zouden wij dadelijk de stukken overrompelen en zij zouden ons toebehooren. Doch in den dikken nevel is die onderneming zoo goed als onmogelijk. Onze manschappen zouden gevaar lopen op elkander te schieten. Wat gedaan? De vijandelijke stukken vallen stil. Waarschijnlijk verwijderen zij zich.

Een kwartier later, omstreeks half tien, breekt de zon door. Op dat oogenblik zien wij een grijsaard en een oude vrouw, die op ons atkomen, een koe voor zich drijvend. Onze manschappen vliegen er heen als gek en omringen de ouderlingen die, weenend van vreugde en aandoening, vertellen dat zij hun huis ontvlucht zijn toen de Duitschers, eenige minuten te voren, er uit zijn getrokken. Onze dappere soldaten zijn hun vreugde bijna niet meester, bij het vernemen, dat al de nog voorbij te trekken hoeven en huizen schier ongeschonden zijn en bewoond. Men konut onder eigen volk.

Zij hernemen hun zegevierenden vooruitgang. Drie der stukken, die een weinig te voren nog schoten, zijn weg. Een is op zijn plaats gebleven. De artillerie zijn weggevlucht. Talrijke achtergelaten uitrustingen getuigen van hun haast.

Wij bespeuren de huizen en de kerk van Oekene, waar alles kalm blijkt. Ik bemerk de golven van het 15^e linie, die op onze rechterzijde vooruitschrijden, op dezelfde hoogte als wij, en groepen manschappen die ons volgen. Op onze linkerzijde is niets te zien. Eenige zeldzame kanonschoten begroeten ons van zeer ver.

Wij trekken voorbij den weg van Oekene naar Winkel-Sint-Elloi. Oekene is zeer zeker door den vijand bezet, doch onze groep is zoo onbelangrijk, dat wij er niet mogen aan denken het te veroveren. Wij kunnen, zonder al te veel te wa-

gen, het op onze linkerzijde laten, wat wij dan ook doen.

Wij komen voor verscheidene hoeven, waar de inwoners buitenkomen zoodra zij ons ontwaren.

Hun uitbundige vreugde ontroert ons diep. Volgens de gezegden der Duitschers, meenden die menschen Engelschen voor zich te zien, en hun blijdschap kent geen paal meer als zij gewaar worden dat wij Belgen zijn.

Zij bieden ons melk, brood en appels aan. Doch wij mogen niet lanterfanten. Een weinig grommelend tegen onze soldaten, die zich ten andere niet willen laten innalen door het overschot van het regiment, komen wij er toe onze vier groepen opnieuw samen te stellen en voort te trekken.

Opnieuw maken wij ons meester van verlaten kanonnen, mitrailleurs, alle soort materiaal en eenige vereenzaamde Duitschers, en wij geraken aldus, steeds op onze rechterhand door het 15^e gesteund, op 800 tot 900 meter afstand van Isegem. Wij zien de stad zeer duidelijk, geheel ongeschonden.

Ver achter ons laten zich nog twee, drie mitrailleurs hooren. Onze mannen juichen, tier en gelukkig er verscheidene kilometers voorbij te zijn, want wij zijn 7 kilometer van onze vertrekplaats verwijderd. Het is bijna 11 uur. Langs Oekene, dat 2 kilometer achter ons ligt, hooren wij artillerie-stukken en mitrailleurs schieten. Zij, die ons volgen, vallen het dorp aan.

Wij bezoeken het gehucht, waar wij zijn aangekomen. Ons artillerie-vuur heeft zoover niet gedragen. De huizen zijn ongeschonden en bewoond. Wij hebben verscheidene honderden burgers verlost, wier verwondering en vreugde ons plezier doen. Zij bieden ons te eten en te drinken aan. En vragen dat ze stellen, en ze roepen, lachen en omhelzen ons.

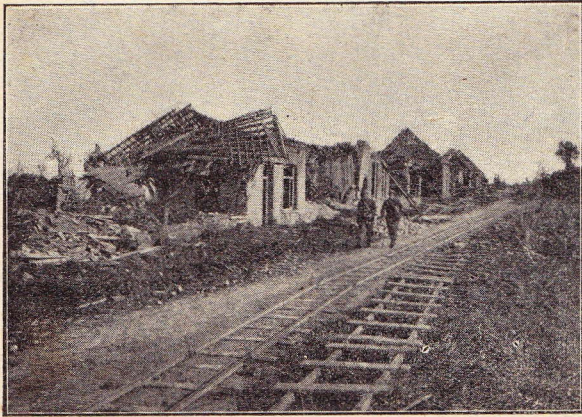
De vijand houdt zich koest zolang wij in de groep der huizen blijven. Doch zoodra wij er uit willen, worden wij door een hagel van kogels begroet en door salvo's van gevleugelde handgranaten en kartetsen, die gelukkig allen op twee honderd meter voor ons uit neerkomen. De Duitschers zitten dus op de uitkanten van Isegem. Zullen ze pogen daar stand te houden?

Onze eigen artillerie is sedert langen tijd stil gevallen. Zij is ver van ons. Wij zijn slechts een veertigtal. Het is onmogelijk voor ons een verschansen en ernstig gewapenden vijand aan te grijpen zonder artillerie-voorbereiding. Wij moeten wachten.

Op onze rechterzijde is het 15^e linie stil gevallen. En het overige van ons regiment is nog steeds onzichtbaar. Talrijke weerstandsnesten, welke wij in onze vaart achter ons lieten, zoowel als het dorp Oekene, moeten het danig vertraagd hebben.

Mitrailleurs, ver achter ons geplaatst, schieten in onze richting. De kogels vliegen zeer hoog en boven ons hoofd. Onze manschappen lachen. Zij hebben er andere gezien dezen morgen!

De karabiniers moeten een zeer sterken tegenstand ontmoet hebben en wachten. Wij zijn te ver voor en wat ongerust. Hoewel de majoor mitrailleursgroepen infanterie achter onze linkerzij-

Het dorp Zuidschote.

heeft opgesteld, zou een vijandelijke tegenaanval in die richting ons in gevaarlijk postuur brengen. Doch die vrees gaat spoedig over. Een waarnemer onzer linkerzijde roept plots dat de vijand wijkt. Wij springen vooruit: 't is waar. Op zoowat acht honderd tot duizend meter voor ons, bespeuren wij kleine groepjes vluchtenden.

Ik richt de blikken op Isegem, welks roode daken in de zon glinsteren. De Duitschers hebben de stad nog in hun macht en bezetten de huizen nog. Doch weldra, eens onze artillerie dichter bij en gereed om ons met haar geschut te steunen, zullen wij er binnen rukken, eens te meer overwinnaars zijnde. »

* * *

Luitenant A. P. heeft dus zeer levendig en met gevoel, ons den opmarsch der voorhoede geschetst. Onstuimig trokken de troepen vooruit, maar leden hier en daar zware verliezen. Moorslede, Sint-Pieter, Oekene zijn ook namen met bloedige herinneringen geworden.

Moorslede was verlost, maar hoe schamel lag het daar! De zustergemeente Passchendale had toch nog meer geleden, het was geheel weggevaagd.

We hoorden herhaaldelijk den naam Oekene. Het is een nederig dorpje, zijwaarts van Rumbek, buiten de verkeerswegen, weinig bekend en bezocht.

Nu zou de naam voorkomen op kruisen en doodssantjes, want tal onzer soldaten lieten er het leven in de vermeestering der « Flandern-Stellung. »

Onze troepen bereikten hier dus de bewoonde zone, en we vernamen reeds hoe de bevrijde bewoners hun vreugde toonden. Een schaduw lag op dit wederzien: eerst kostte het offensief veel offers en dan woedde in ons land, evenals in de naburige, de gevreesde ziekte welke men de Spaansche griep noemde. In enkele dagen velde ze gezonde, kloeke lieden. Verraderlijk besprong ze het volk, ondermijnde snel het gestel, maaide in sommige gezinnen twee, drie en meer leden weg. We hebben er gekend, waar vader en moe-

der en een zoon samen over aarde lagen. Ook onder de troepen woedde de griep geweldig.

Te Kortrijk maakten de Duitschers zich voor den aftocht gereed en lieten ze bruggen springen. Door het opblazen van die der Leie, was de stad van het kerkhof gescheiden. Velen begroeven hun dooden in den hof. Elders bezat men geen paarden: zoo zag men te Gent mannen van goeden wil lijkkooetsen zelf naar het kerkhof trekken. Te Brugge gaf men zekeren Oktobermiddag rond drie uur het honderdste sterfgeval van dien dag aan. (Uitsluitend burgers). Dikwijls had de ziekte het karakter van longpest.

Ja, dit alles wierp een zwarte schaduw op deze bevrijdings-dagen.

* * *

We zeiden hiervoor, dat de voorvallen bij Torhout het lot der Duitschers aan onze kust zouden beslissen. Hetzelfde geldt voor Rijsel, Roubaix, Tourcoing.

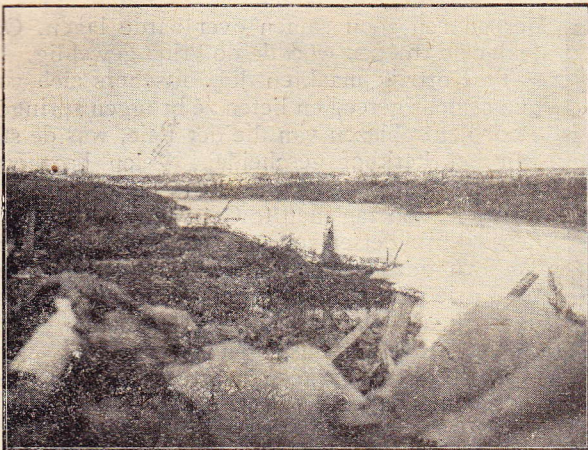
Daarom is het noodig, dat wij even het plan van het tweede offensief schetsen.

Na den slag van 28 September lagen de legers in Vlaanderen op de volgende linie: Nieuwpoort, Diksmuide, Zarren, West-Roozebeke, Dadizeele, Geluwe, Komen, vóór Armentières tot Lens.

Foch had aangedrongen op een spoedige herneming van de aanvallen. Ten Noorden stonden Belgen (generaal Biebuyck), met Torhout tot eerste doel; dan Franschen van generaal Degoutte (70e, 77e, 5e en 41e divisies, generaals Nudant en Massenet). Dezen moesten tusschen Lichtervelde en Roeselare in de richting van Tielt oprukken; verder weer drie Belgische divisies, die naar de Leie zouden marcheeren en aansloten bij het 2^e Britsche leger van Plunier, dat Kortrijk in te nemen had.

Als men dus zoo in de richting Gent kon verderen, zaten de Duitschers zoowel Noordelijk aan de kust, als Zuidelijk bij Rijsel in een zak en moesten ze terugtrekken.

Om 8 uur namen de Franschen Handzame, Hooglede en het fort, een voorgeborchte van Roeselare. Reeds waren er Belgen in de stad zelve geweest, maar te vroeg, te onstuimig. Eenigen werden gevangen genomen, anderen konden slechts na hevigen strijd terugwijken. Maar nu was Roeselare's lot beslist. Ja nog een geweldig verzet gebroken te hebben, rukten de Franschen de stad binnen. De bezetter had op de kruispunten der straten mijnen doen springen. Tal van huizen stonden in lichtelaai; groote voorraden waren vernield. We weten reeds, hoe de Duitschers deze plaats niet alleen in haar fabrieken, maar ook in de bijzondere woningen geheel geplunderd en onttakeld hadden. Roeselare geleek een geraamte. Er waren nog een duizendtal inwoners in de stad, die zich, tegen het verbod der Duitschers in, verborgen hadden. Ze kwamen nu te voorschijn en juichten uitbundig hun bevrijders toe. En waarlijk, daar verschenen nog vlaggen aan sommige gevels en vroolijk klapperden ze in den wind.

Brug van Steenstraete.
Links de Belgen. Rechts de Duitschers.

Vreemde korrespondenten meldden dat Roeselare bijna ongehavend was.

O, neen, 't had het lot niet gedeeld van Ieperen of Diksmuide.

Maar ongehavend! A. Hans beschrijft in «Roeselare in den oorlog», in welken toestand hij de bekende stad aantrof:

«Zoo doende was de avond gevallen, toen ik Roeselare bereikte.

Welk een intocht... De maan wierp haar zilveren glans over de streek... Bij de Tassche had ik twee kruisen gezien, een van een Franschman, een van een Duitscher... Graven uit Oktober 1914 nog.

En nu kwam ik aan de eerste huizen der stad. De maan scheen er dwars door. Rijen knokige geraamten stonden daar... En zoo was het overal... Ruïnen... Muren met grijnzende gaten... Fransche soldaten liepen door de Ooststraat... Er waren ook kleurlingen bij...

Een dezer vroeg mij iets... Hij herhaalde het woord vier, vijfmaal. Eindelijk snapte ik het. Kajafas!

Hij moest naar Kajafas... een gehucht heel tegen Rumbeke, waarheen ik als kind zoo dikwijls gewandeld had. Of ik bracht er soms een uurwerk of klok, want daar woonde een dier eigenaardige, ouderwetsche Vlaamsche horlogemakers. 't Was me of ik nog de perelaars bij zijn huizeke zag. Hoe wonderlijk ge eensklaps aan een beeld uwer jeugd herinnerd kunt worden... en dan nog door een zoon van Afrika!

Den volgenden morgen kon ik Roeselare beter opnemen. Eerst bezocht ik enkele fabrieken. Lege, holle zalen!

Spinmolens, weefgetouwen, raderen, drijfriemen, stoomketels, alles weg, geroofd of vernield! In alle straten die gruwelijke huizengeraamten. Hier en daar in de minst gehavende, zaten soldaten, die met planken de venstergaten gesloten hadden.

Op de straten nog steenbrokken, scherven, vuilnis.

Onze Lieve Vrouw kerk zeer geteisterd. De

Sint Michielstoren rees nog statig boven de daken, maar de tempel zelf droeg veel wonden. De meeste stoelen waren verdwenen. In den toren zag ik het gat, waardoor men de klokken neergelaten had.

Het Seminarie, Het Arsenaal, het station, de scholen, de gasfabriek... alles geschonden... alles in flarden... De vaart onbenutbaar voor schepen.

Arm, arm Roeselare, eens het Antwerpen van West-Vlaanderen genoemd!

Waarheen ik ook ging, aan Spanje, aan 't Fort, naar de Koortskapel, naar den Ruiter, naar 't Hof van 't Henneke... altijd maar weer die kale, gapende muren, als waggelden ze onder het gebarsten, opengesloten, doorregende dak! »

* * *

Ja, 't offensief ging vooruit.

Tien duizend gevangenen marcheerden reeds achterwaarts, naar 't kamp te Houtem, dat wel dra meer dan vol was. De Duitschers zaten er oengehoofd.

Bij Torhout namen de Belgen Wijnendale. Deutsche achterhoeden verdedigden zich vooral met mitrailleurs tusschen het kasteel, de Warande en de stad, die nog geheel bewoond was. Natuurlijk had de verslagene ook daar de weerbare mannen weggevoerd. Velen zaten echter verborgen in de plaats zelf of in de omgeving. Granaten vielen neer en beschadigden nog menige woning. De inwoners schuilden angstig in kelders, maar vol hoop toch. Ze wisten het, de verlossers waren nabij. Daar hoorden ze een doffen slag, gelijk een zware zucht, en 't was of gansch Torhout meezuchtte. Geen wonder, de bezetter had niet geschroomd, den alouden, Romaanschen toren te vernielen, die onder het daveren der stad plots ineenzakte en voor de beschadigde kerk slechts een woesten puinhoop meer vormde.

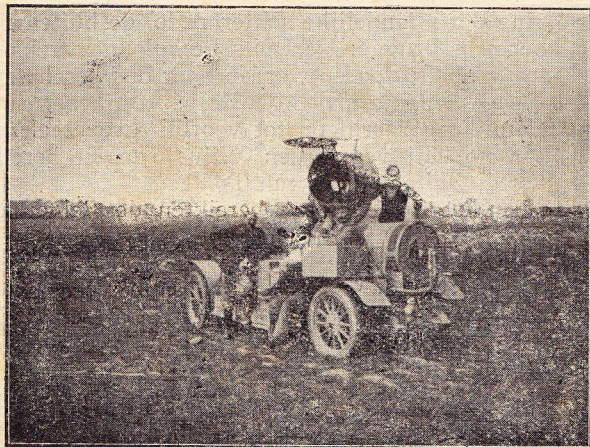
De Franschen rukten naar Lichtervelde op. Zoo brak de 16de aan.

De Belgen stormden vooruit, zij waren ongeduld.

Ze stonden immers op het punt weer duizenden landgenooten te bevrijden. Ja, velen wisten hun geliefden daar, en ze zagen tooneelen, die hun diep ontroerden.

Een jong sergeant, overste van een patroelje, met zeven frontstrepen en drie decoraties, verbleekte eensklaps, en een landelijk huisje toonend, half in de wilgen verdoken, sprak hij met bewogen stem: « Daar wacht mijn moeder mij! »

En, getuige van het aangrijpend schouwspel, zal ik nooit het beeld vergeten van die grijze vrouw, door ouderdom gebogen, die haar jongen haar held in de bevende armen drukt, terwijl de tranen langs haar bleke wangen biggelen, tranen van vreugde. (1)

Zoeklichtautos der mariniers. Woesten.

En de Belgen wilden vooruit. Ze stormden Tornout binnen. Burgers waarschuwden hen, dat er nog Duitschers in de normaalschool zaten. Rockeloos trokken sommigen vooruit en vielen neer, toen uit het gebouw de verraderlijke machinegeweren losbraakten.

Maar Torhout was aan ons, en werd van gejuich vervuld.

Op de muren verscheen een welkomstgroet aan het leger.

Generaal Degoutte bereikte Ardooie, meer dan 5 km. boven Roeselare, aan den spoorweg naar Gent. Ook daar hadden de Duitschers den toren opgeblazen, evenals te Lichtervelde, Beveren en elders nog.

Het offensief ging dus zegerijk vooruit. Het G.H. kwartier, met von Arnim, was uit Tielt naar Gent gevluht. In Maart had het 't stedeke verlaten, om zich te Roubaix te vestigen. Dan trok het op Kortrijk en eindelijk weer op Tielt terug, waar het nog gelegenheid vond, om 't gemeentebestuur tot groote aankopen van meubelen te dwingen. Nu ging het op den loop naar Gent. De achterhoede der troepen vernielde ook hier kruispunten. Tielt zou trouwens verdedigd worden. Een bombardement volgde, dat nog aan enkele burgers het leven kostte; veel inwoners gingen tijdelijk heen naar Gent of elders.

Plumer nam den 16ⁿ Meenen en Kortrijk. De Duitschers moesten weg van de kust.

XXIII.

DE BEVRIJDING DER KUST.

Ze hadden zoo gehoopt er te kunnen blijven, ze hadden er al zoo op gebluft in hun bladen, hun redevoeringen. De kust moet Duitsch zijn, verklaarde ook de goeverneur-generaal von Bisping in zijn politiek testament...

Nu bleek alle kans verkeken. Haastig vernielden de Duitschers hun materiaal. Zwarte slagen

klonken gansche dagen door, tusschen Middelkerke en Knokke en vooral ook rond Oostende.

Vernield moesten ze nu ook worden, de monsterbatterijen als Tirpitz, Hindenburg, Pommern (Leugenboom), Wilhelm II en andere...

Nog eerst werden eenige wraakschoten gelost. Een granaat vernielde twee villas in De Panne. In de eene bevonden zich de rechters Rutsaert en Vanderghote van Veurne. Zij werden onder het puin gedood, evenals de huisbewaarder en zijn vrouw. Het kindje van het echtpaar, dat boven in zijn wiegje sliep, viel met het puin mee en was ongedeerd.

In een naburige villa werden eveneens vier personen gedood, twee soldaten en twee burgers. Een der soldaten leefde nog geruimen tijd. Men trachtte hem te bevrijden, alle troepen waren echter weg, De Panne was reeds verlaten, men sukkelde in 't donker... De ongelukkige gaf nog zijn laatste aanbevelingen voor de zijnen... steeds onder het puin... en eindelijk zweeg de stem.

Zoo was dus de uitwerking van het wraakshot... O, we zullen weldra nog van andere helische wraakoefeningen hooren, ginds in 't land van Leie en Schelde!

Ook de laatste kustbatterij, die van Wilhelm II, bij Knokke, werd vernietigd; 't was een vreeselijke ontploffing. Groote stukken beton vielen tot op twee kilometer van daar. In de duinen ontstonden granaattrechters als vijvers. In de omgeving scheurden muren van villa's, ramen kletterden neer.

Den 15ⁿ Oktober gingen de Belgische troepen, die tusschen Nieuwpoort en Diksmuide stonden, ook tot den aanval over. Bij Sint-Joris trok men over de smalle voetbruggen van den IJzer. De eerste tocht was ontzettend moeilijk door het onbegaanbaar terrein, immers het gebied van de overstroming. De Duitschers boden aan den oever geen weerstand meer. Bij Slipe botste men op eenige machinegeweren, die spoedig veroverd werden. De Duitschers trokken snel terug. De onzen bereikten Leffinge, Westende, de buitenkanten van Oostende zelfs.

Den 17ⁿ was deze stad verlost. Een Engelsch vlieger zweefde boven Oostende.... De menigte juichte hem toe en gaf teekens dat de vijand afgetrokken was. De aviateur landde en werd in triomf rondgedragen.

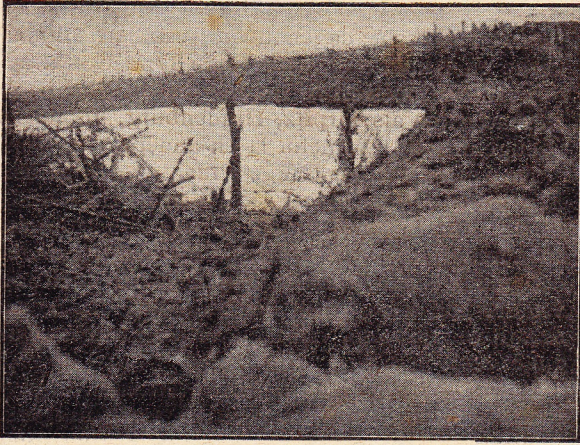
Admiraal Keyes voer met een torpedoboot de haven binnen. Wat later rukten onze troepen aan, muziek aan 't hoofd. Welk een gebudel. En de geestdrift steeg ten top, toen tegen den avond de Koning, Koningin en admiraal Ronarc'h verschenen. Men jubelde, zong, weende; na vier bange jaren was eensklaps het juk gevallen....

* * *

Ziehier eenige officieele berichten uit die dagen, nieuws, dat overal met zooveel geestdrift vernomen werd.

Uit Parijs meldde men:

« De troepen, onder aanvoering van den Koning der Belgen, zetten hunne aanvallen tusschen Diksmuide en de Leie voort en rukten over een gemiddelde diepte van zes kilometer vooruit.

Kanaal. Links liggen de Belgen.
De Duitschers rechts.

De Belgen staken den IJzer ten Noorden van Diksmuide over en bezetten Schoorbakke.

De Engelschen staken de Leie over en rukten voorwaarts tot verscheidene kilometers voorbij Meenen.

De Belgen veroverden Torhout, de Franschen Lichtervelde en Ardooie, de Engelschen bezetten Meenen en reeds wordt bericht, dat zij Kortrijk binnenrukten.

Er zijn meer dan 20 dorpen bevrijd. »

En de Belgische regeering meldde :

« Onze troepen zetten op het geheele aanvalfront hun opmarsch voort. Zij staken den IJzer bij Schoorbakke over, vorderden in de richting van Schoore, veroverden Keyem en bereikten het Praetbosch. Onze troepen zijn thans bezig met de omsingeling van Torhout, waar deze linie het spoorwegstation van Wynedaele-Hooge aan de spoorlijn Torhout-Brugge bereikt. Wij rukken hier op tusschen Torhout en Mandel.

De Fransche troepen bereiken Turfhamme en veroverden Lichtervelde, terwijl zij de buitenste linie van Coolscamp bereikten. Ten Zuiden van den spoorweg Lichtervelde-Tielt vorderden wij voorbij Ardooie.

De Franschen bereikten het park van het kasteel van Ardooie, van waar de linie loopt naar de buitenste huizen van Emelghem. Isegem is bezet.

Meer Oostwaarts zijn de Belgen voorbij het station van Ingelmunster en bereikten de Leie bij Bavichove. Heden werden weder vele honderden gevangenen gemaakt.

De vijand bombardeerde den geheelen dag Duinkerke en De Panne. »

Dan weer uit Londen op 17ⁿ Oktober :

« De Fransch-Belgische aanvallen, die den 14ⁿ Oktober begonnen zijn, hebben geleid tot een volledig sukses. Over het geheele Vlaamsche front moet de vijand terugtrekken. Hij wordt op den voet gevolgd door de troepen der geallieerden. Belgische troepen staken den IJzer over, zetten den vijand na en bereikten in den namiddag Oostende. Meer naar het Oosten bereikten zij de lijn Oudenburg-Zedelghem-Ruddervoorde.

De Belgische kavalerie bereikte, bij de achtervolging der vijandelijke achterhoede, de buitenwijken van Brugge. De Deutsche kolonnes trekken terug op Eekloo en worden door ons beschoten. In het centrum maken de Fransche troepen aanzienlijke vorderingen tot voorbij Swevezele en Pithem. Zij veroverden Wijngheene en bereikten de buitenwijken van Tielt.

In het Zuid-Westen bereikten de Belgen de samenvloeiing van het Mandelkanaal en de Leie en rukten langs de rivier op tot Harelbeke. Een onbeschrijfelijk enthousiasme heerscht onder de bevolking in het bevrijde gebied. »

En 's avonds :

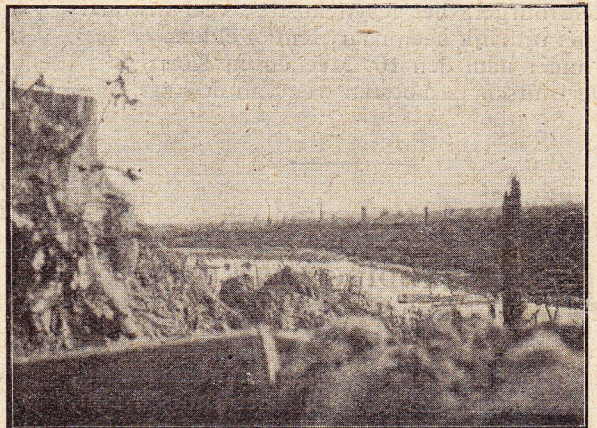
« De Deutsche terugtocht gaat voort over het geheele front tusschen de Noordzee en de Leie. Tegen den avond bereikten onze vorderingen een diepte van twintig kilometer over een front van meer dan vijftig km. De Belgen rukten Oostende binnen. Hun kavalerie staat voor de poorten van Brugge en bezette Ingelmunster. De Franschen namen Pithem, Meulebeeke, Wijngheene. De Engelschen bezetten een linie van Leie tot ten Noorden van Kortrijk, ten Zuiden daarvan trokken zij de rivier over en bereikten de buitenwijken van Tourcoing. »

's Avonds meldde men uit Londen nog dat Douai veroverd was. En met het bericht der bevrijding van Oostende, kwam ook dat over de verlossing van Rijsel.

Een korrespondent berichtte hierover :

« Met zes andere kollega's en twee Engelsche officieren (het eerste khaki !) ben ik hedenmorgen Rijsel binnengetreden. Wij werden toegejuicht door een menigte, van vreugde half verduwaasd. Vrouwen omhelsden ons weenend, overvloedig voorzien van bloemen. Duizenden Fransche, Engelsche, Belgische en Italiaansche vlaggen, de hemel weet waar vandaan gekomen, versierden de stad, waar bijna 100.000 burgers zijn achtergebleven.

In den afgeloopen nacht bliezen de Duitscher de spoorwegbruggen op, en de elektrische machine van de gemeentewaterleiding. Om 5 uur poesten zij de plaat. De bewoners hadden last gekregen, niet voor 8 uur hun woningen te verlaten, maar dezen begrepen spoedig wat er aan de hand was.

Het kanaal aan het sas.